

ORNIS FENNICA

1930

SUOMEN LINTUTIETEELLISEN SEURAN JULKAISEMA
UTGIVEN AV ORNITOLOGISKA FÖRENINGEN I FINLAND

N:o 3

Toimittajat: tri *Ivar Hortling*, Helsinki —
Kulosaari, maist. *Einari Merikallio*, Kerava.
Toimituksen osoite: tri *Ivar Hortling*, Helsinki —
Kulosaari.
Vuosikerran tilaushinta: Smk. 50:—, ulkomaille Smk. 50:—

Redaktörer: dr *Ivar Hortling*, Helsingfors —
Brändö, mag. *Einari Merikallio*, Kerava.
Redaktionens adress: dr *Ivar Hortling*, Helsingfors —
Brändö.
Prenumerationsavgift per årgång: Fmk 50:—
till utlandet Fmk 50:—

Bezugspreis für Abonnenten im Ausland Fmk 50:—

En gulfotad gråtrut *Larus argentatus omissus* Sushkin? häckande i S Finland.

Av IVAR HORTLING

Denna vår lyckades det mig att konstatera, att den i Lappträsk sjö i Sjundeå socken i Nyland häckande gråtruten är gulfotad och närmast överensstämmer med den hittills kända *Larus a. cachinnans*. Den 17 maj 1930 begav jag mig dit i sällskap med dr Ernst Wasenius samt herrar Henrik och Gösta Lindeberg, ägare till Pickala och Sjundby, på vilket sistnämnda gods marker den fridlysta sjön är belägen. Tidigare har jag skildrat mina besök vid nämnda, härliga ödemarkssjö i tidskriften *Luonnon Ystävä* (1917 s. 144) och något utförligare i min bok *Ur fåglarnas värld II* s. 141—145. Jag har t. o. m. fått ägg därifrån och ringmärkt en unge 13. VI 17, vilken sköts 2 år senare den 15 aug. 1919 vid Malo Terminus nära Dunkerque i nordvästligaste hörnet av Frankrike, i Nordsjöns sydligaste del. Men rasen har varit osäker tills nu, den 17. maj i år, då jag vid vårt ovannämnda besök, med ägarnas begivande, lyckades fälla ett exemplar. Det är en ♂ med mattgul iris, zinnoberröd ögonlocksring, grann gula fötter, tarsen framtill blekare gul, höggul näbb med en röd fläck på underkäkens vinkel; ryggen ej mörkare än hos andra gråtrutar; vinge 455, tars 65, näbb 55.5 mm; I och II handpennorna äga den för *cachinnans* typiska teckningen¹⁾: I handp. helvit i spetsen, den andra lika långt (ungef. 65 mm) vit, men det vita delat på mitten genom ett svart tvärband, som går över båda fanen. Fågeln finnes nu, vackert uppstoppad, i Zoologiska museet.

Den gulfotade gråtruten har inflyttat i Lappträsk för något

¹⁾ Jfr. Witherby, *A Practical Handbook* s. 754.

mera än 20 år sedan. Första gången häckade den där 1907 och fördrev småningom den koloni av tärnor, som häckade där på kobbarna. I år funnos där 4 par, men ända till 11 bon samtidigt hava anträffats där vissa år. Trutarna lägga sina ägg dels på stranden av en större holme, dels och huvudsakligen på små kobbar, på vilka de samla vattenväxter, mossor, lavar etc. till en anseelig torva, på vars topp äggen läggas i en fördjupning. Fåglarna voro vid vårt besök rätt försiktiga, senare, då ungar finnas äro de mycket närgångna. Deras läte är kacklande kákàka, kákàka, kvákvàva. Dessutom hör man utdragna gråö, gråö eller kvijö, gào, gào, gī o-hichichich (som ett hånskratt). Då fågeln susar ned över besökaren, vilket såsom nämnts inträffar först sedan den har ruvade ägg eller ungar, låter den höra starka, flämtande háuhauhau likt en gammal hunds skall. I juli flyga deras mörkbrunspräckliga ungar omkring boplatserna, i början av augusti lämna fåglarna träsket. Om våren anlända de dit tidigt i april — jag har sett dem där medan orrarna spelade på sjöns istäcke. Sin föda måtte de då söka i havet, men de älskar sin sjö och vänta där troget tills isen smälter.

* * *

Det kan hava sitt intresse att i detta sammanhang något utförligare tala om gråtruten och dess raser, med så mycket större skäl, som deras utbredning är alldeles bristfälligt känd varför det är allt skäl att ägna våra gråtrutar ett fortsatt ingående studium. Upplysningsvis kan nämnas, att rasen *cachinnans* i litteraturen uppges vara något mörkare på ryggen än nominatformen, den gråfotade gråtruten. Så skriver Hartert i Vögel der pal. Fauna s. 1725: Ganz wie *Larus a. argentatus*, nur der Mantel meist etwas dunkler grau was aber bei vielen Stücken nicht sicher festzustellen ist. I vinterdräkt skall *cachinnans* på huvud och hals sakna de bruna fläckar o. streck, som äro utmärkande för *argentatus* i motsvarande dräkt, men även härvidlag skola avvikelser förekomma, i det den gulfotade stundom är något streckad på nämnda kroppsdelar. Storleken är i medeltal något större (vinge 418—460, sällan 470 eller 480). Enligt samma förf. bebor den gulfotade rasen Azorerna, Kanariska öarna och Marocko till Spanien o. Portugal, Medelhavet från Gibraltar till Dardanellerna och Egypten, Svarta o. Kaspiska havet, nedre Volga, Orenburgstrakten till Rzehak vid Donau nära Belgrad, mell.

Asien från Aralsjön till Bajkal. Senare har man velat skilja Medelhavs gråtrutarna från de ostliga häckfåglarna på grund av att de senare skulle hava mer vita tungor på de yttre handpennornas infan än de förra och kalla Medelhavstrutarna *L. a. michahellesii*. Men Lönnberg vill inte gå in därpå, emedan han funnit karaktären variabel. Witherby beskriver *cachinnans* ungefär på samma sätt som Hartert men framhåller att den ovannämnda vita tungan på yttre handpennorna når närmare till spetsen, att den vita spetsen på II handpennan i allmänhet är längre än hos *argentatus* (50—65 mm.) och att den III handpennan har en större vit fläck på det svarta nära spetsen. På den avbildning av handpennorna, som finnes hos Witherby s. 754 är *argentatus*' II handpenna vit endast i yttersta spetsen med en liten rund vit fläck på det svarta, och första handpennan har ett svart tvärband nära den vita spetsen, medan den hos *cachinnans* är rent vit. Denna karaktär är enligt Jägerskiöld-Kolthoff mindre utpräglad att döma av en teckning på sid. 390, Nordens Fåglar: första handpennan har en liten svart fläck på infanet nära spetsen, och andra handpennans spets liknar alldeles den hos *cachinnans* enligt Witherbys teckning.

Lönnberg (Svenska Fåglar s. 730) framhåller att *cachinnans* är ganska lik den typiska men är större (vinglängd ända till 470) har gula ben, röda ögonlockskanter o. mungipor. Den vanliga har „vitrödaktiga“ eller „rödaktigt vita“ fötter. Enligt Hartert äro de „blass fleischfarbig mitunter mit gelbem Anfluge“; vinglängden 415—450. Enl. Witherby äro den vanliga gråtrutens fötter „flesh-pink but front of tarsus and joints whitish-flesh“. Den ryska ornitologen numera avlidne prof. Sushkin har meddelat Lönnberg i brev att vid ryska Ishavskusten skulle finnas „en gråtrut, som i viss mån liknar, men ej är identisk med *cachinnans*, och han menar att det är den, som några gånger tillvaratagits vid Petersburg och Reval och att det också sannolikt är den, som flyttat in till Sverige på senare tid“. Dock föredrar Lönnberg, att kalla alla europeiska gulfotade gråtrutar *cachinnans*, „tills Sushkins gråtrut införts i litteraturen och fullständigare bevis förebragt för att den skiljer sig från den äkta *cachinnans*“.

Palmén (Finlands Foglar s. 595) omtalar en „*Larus argentatus* var. *cachinnans* Pall. Radde“ som är „till storleken lik huvudarten; manteln av en blågrå skifferfärg och fötterna citrongula. — (*L. leucophaeus* Licht. Blas.)“. Ett exemplar tillvarataget av Meves vid

Dvinas nedersta lopp „liknade mycket *L. argentatus*, men med undantag av manteln, som hade en blågrå skifferfärg, mitt emellan *Larus fuscus* och *argentatus*“. „Det är denna mörkare form“ skriver Palmén „som enligt Radde företräder gråtruten uti ett bälte tvärs genom gamla världen, vid Medel-, Röda och Kaspiska haven, i södra Sibirien o. s. v. Den visar sig ännu längs Volga (Meves) och år 1869 anträffade Meves nyssbeskrivna fågel den 7 aug. vid Dvina samt såg ännu andra från Arkangelska viken“.

Det står nu fast, att vi hava två former av gråtrut häckande i Finland. Vad som inte är alldeles säkert, är om inte våra gulfotade gråtrutar dock skilja sig från de äkta genom en ljusare ryggfärg. De hava nämligen inte den „blågrå skifferfärg, mitt emellan *fuscus* och *argentatus*“, som särskilt påpekas av många författare såsom karakteristisk för typiska *cachinnans*. Även Hartert skriver (a. a. s. 1725): „Beobachtungen fliegender Exemplare in Nordeuropa können bei der Ähnlichkeit mit *L. fuscus affinis* nicht als sicher angenommen werden“. Någon sådan likhet existerar alls inte hos våra gulfotade gråtrutar. Det synes därför ganska naturligt, att vi skola kunna betrakta våra gulfotade liksom också de svenska som en särskild ras med gula ben, zinnoberröd ögonlocksrand liksom *cachinnans*, men med mantel av samma färg som hos våra *argentatus*. Det synes naturligare att tänka sig, att en Ishavsform spritt sig västerut, än att gråtrutar från Medelhavet och mell. Asien skulle häcka i våra vatten.

Jag har granskat gråtrutarna i universitetets Zoologiska museum. De sakna tyvärr på etiketterna anteckning om fötternas och ögonlockens färg. Inalles har jag undersökt 18 gamla fåglar. Vad handpennornas spetsar vidkommer, hava många ganska typisk *cachinnans* teckning, andra åter (men knappt någon typisk jfr. ovan) *argentatus* teckning, en del bilda övergångar. Hos ett par stycken från Petsamo ser man tydligt att fötterna varit vitaktiga, hos andra tvivelsutan gulaktiga. Den vanliga gråtruten häckar längs hela norska kusten upp till Ishavet, Petsamo fåglarna kunna ju höra till samma ras. Men det ser ut, som skulle rasgränsen gå där, och de österut häckande tillhöra en gulfotad ras. Men inte en enda av dessa fåglar har mörkare (blågrå skifferfärgad) mantel än våra gråfotade gråtrutar. Samtliga exemplar äro dessutom ganska skrumpna o. vingspetsarna ofta nog mycket slitna, så att mätningarna måste giva något osäkra resultat. Jag skall här nedan förteckna dem med

angivande av typen enligt den uppfattning jag fått. Cachinnans-typen betecknar jag med C, argentatus-typen med A.

- 1) Utan etikett C, vinge 430, näbb 49.5, tars 59.5 mm.
- 2) Kola fjord C, ♀ vinge 415, näbb 52.5, tars 62 "
- 3) Gavrilova 13. VII 87 ♀ C, vinge 410, näbb — tars 57 mm.
- 4) Petsamo 11. VII 28 ♀ ben gråa, vinge C 420, näbb 48.5, tars 59 mm.
- 5) Henöarna 11. VII 28 ♀ ben gråa, vinge C 420, näbb 53, tars 60.5 mm.
- 6) Trifona 7. VII 28 ♂ C 410, näbb 49, tars, 60.5 mm.
- 7) Utan etikett C 450, " 57, " 65.5 "
- 8) Karabeljnaja Guba 22. V 87 ♂ A 440, " 56, " 61.5 "
- 9) Gavrilova 6. V 87 ♂ C 460, " 57, " 68 "
- 10) Semi Ostrow 24. VII 87 C 450, " 56, " 65 "
- 11) Saarikoski 10. VI 11 ♀ A 420, " 51, " 62 "
- 12) Mohla 24. V ♂ A 435, " 55.5 " 58.5 "
- 13) Vånå 2. VIII 14 ♀ C 420, " 55, " 60 "
- 14) Kola fjord 29. VI 87 ♂ C 460, " 56, " 66.5 "
- 15) Gavrilova 6. V 87 ♂ A 440, " 54, " 62.5 "
- 16) Petsamo 16. VI 28 ♂ C 440, " 57.5, " 64 "
- 17) Sibbo 26. V 47 ♀ A
- 18) Porkala 8. IV 90 A

I Ilomants häcka enligt Pynnönen (O. F. 1930 s. 12 f.) gråtrutar på en mosse Kesonsuo. Ett skjutet ex. har vinglängd 430 mm, ögonlocksranden röd, fötterna gula (ibid. s. 14). I Uleåträsk erhöj jag 15. VI 27 en fågel med vinge 432, näbb 53.5, tars 61, stjärt 165 mm. Ögonlocksranden var zinnoberröd, fötterna grågula, näbben gul; ryggen ej mörkare än hos vanlig gråtrut. En annan fågel därstädes 1. VII hade likaledes röd ögonlockskant men benen voro hullfärgade, alltså ett mellanting mellan *argentatus* och *cachinnans*.

Gråtruten häckar hos oss vid havskusterna, det är så vitt man hittills känt den gråfotade. Det ser ut, som skulle de i inlandet häckande vara gulfotade. Detta gäller nu för Kesonsuo och Lappträsk i Sjundeå, samt Uleåträsk, där även bastarder mellan båda synas förekomma. Enligt vad jag har mig bekant, häcka gråtrutar flerstädes i insjöar i Viktis, i min samling finnes en kull ägg från Ruoholampi sjö. Enligt uppgifter i Palméns arkiv har den dessutom anträffats flerstädes i inlandet (jfr. Jägerskiöld a. a. s. 391—

392). Sannolikt äro alla inlandsfåglar åtminstone i södra och östra Finland gulfotade, i västra lappmarken snarare gråfotade. Alla i Finska viken, på Åland och längs Bottniska viken äro väl gråfotade, men den gulfotade synes tränga in på huvudartens område och bilda bastarder, såsom ock skett i Sverige.

Nu är alltså frågan denna: Vilket namn skola våra gråtrutar erhålla? För besvarande av denna fråga böra vi först taga del av Sushkins utredning, sådan den föreligger i Pleskes nyaste arbete *Birds of the eurasian Tundra* s. 195. Enligt Pleske har Sushkin jämte Staegmann och honom själv nyligen „företagit en revision av grupperna *Larus marinus* L, *Larus fuscus* L och *Larus argentatus* Pontopp“. De nämnda herrarna hava kommit till den uppfattningen, att den typiska *Larus a. argentatus* bebor endast västra Europa, medan Finska viken, Vita havet och Murman kusten bebos av en hittills icke beskriven form, som är större, har mörkare mantel och annan form på den vita tungan på första handpennan; denna ras skulle hava stundom hullfärgade („flesh-colored“), stundom gula ben. Prof. Sushkin skall hava varit sinnad att skriva en utförlig artikel om dessa former, men huruvida han hann göra detta förrän han dog är mig ej bekant. Pleske tillägger för egen del, att den nämnda formen av gråtrut häckar regelbundet vid Murman och på öarna i Vita havet, där den t. ex. på ön Solovetskoj förekommer halvt domesticerad i stort antal. Denna form skulle komma att heta *Larus argentatus omissus* Sushkin. Längre österut, från norra Dvina, Kolgujuk, nedre Petshora till nedre Ob lever enl. samma förf. en mörkryggig *Larus argentatus antelius* Iredale, ännu östligare *Larus argentatus taimyrensis* Buturlin, *Larus argentatus birulai* Sushkin och längst i öster *Larus argentatus vegae* Palmén.

Att jag ej kunnat finna, att våra gulfotade gråtrutar vore mörkare på manteln än de gråfotade, skulle alltså bero på, att alla våra gråtrutar, så väl de med gråa, som de med gula fötter tillhöra en och samma ras och hava mörkare framrygg än västeuropeiska gråtrutar. Det synes mig naturligare att på frågans nuvarande ståndpunkt gå försiktigt till väga. Möjligt är ju att Östersjö-gråtrutarna äro mörkare på ryggen än Nordsjö-trutarna och därför inte skilja sig från de gulfotade. Men det synes vara ganska klart att de gulfotade kommit från Vita havet och korsa sig med den västliga formen. Jag föredrar därför att kalla våra gråfotade gråtrutar *Larus a. argentatus* och de gulfotade *Larus a. omissus* tills närmare utredning vunnits.

Zusammenfassung. In Südfinnland brütet seit 1907 in einem Süßwassersee im Kirchspiel Sjundeå eine gelbfüssige Silbermöwe, die der in der Literatur beschriebenen *L. a. cachinnans* sehr ähnlich ist; ihr Rücken ist nicht dunkler als bei unseren *L. a. argentatus*. Meiner Ansicht nach muss diese Rasse vom Weissen Meer westwärts und zwar bis nach Schweden gedrungen sein. Sie ist mit der kaspischen Form kaum identisch, die durchgehends dunkleren blaugrau schieferfarbenen Mantel haben dürfte. Wahrscheinlich ist sie die von Sushkin beschriebene Form *Larus argentatus omissus*. Eher als mit Sushkin (cf. Pleske Birds euras. Tundra s. 195) alle unsere Silbermöwen, die also teils fleischfarbene (rahmweissliche), teils gelbe Füße haben, aber auch durch andere Charaktere sich unterscheiden, *omissus* zu nennen, oder mit Lönnerberg von *L. a. argentatus* und *L. a. cachinnans* zu reden benenne ich unsere graufüssigen Silbermöwen *Larus a. argentatus* Pont., die gelbfüssigen *Larus a. omissus* Sushkin. Weitere Untersuchungen sind aber vonnöten.

Litet om sandlöparen *Crocethia alba* (Pallas).

Av IVAR HORTLING.

För omkring 60 år sedan visste man föga om sandlöparens häckning, däremot rätt mycket om flyttningen. Palmén skriver i sitt arbete om Finlands fåglar s. 221: Sandlöparen häckar utan tvivel uti den högsta norden av bägge kontinenterna, men härtills torde man ännu icke någonstädes hava funnit dess bo; sannolikt fortplantar den sig på Sibiriens nordligaste kuster eller ännu högre upp på öar uti Ishavet. Under flyttningstiderna passerar den utefter Europas havskuster, sparsamt i Norge samt längs flyttningvägen från N Ryssland och Vita havet till Östersjön ävensom vidare västerut och utmed Afrikas atlantiska kuster ända till Kaplandet; däremot besöker den mycket fåtaligt det inre av Europa. Genom västra Sibirien kommer arten till södra Ryssland och östra Medelhavet samt Afrikas ostkust. I Sibirien flyttar den f. ö. längs floderna och utmed Ochotska havet. I Amerika går den också längs kusterna ända till södra hemisfären. Arten besöker sålunda de flesta delar av jorden; den stannar på sina ställen också över sommaren utan att häcka.